

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO V ŽELENICÍCH

Památky Slaného a Slánska (10)

Zelenice jsou osídleny od nejstarších fází pravěkého vývoje, jak dokládají významné archeologické nálezy v okolí. Nejvýznamnějším z nich je tzv. želenická spona objevená roku 1843 a datovaná na sklonek starší doby železné. Dominantou obce je areál kostela sv. Jakuba Většího s dřevěnou zvonící, obklopený hřbitovem s kamennou ohradní zdí a klenutou brankou. Vzhledem ke svému situování na okraji rozsáhlé náhorní roviny při hraně prudce klesajícího svahu se výrazně uplatňuje v dálkových pohledech zejména od severu a severozápadu. Pod kostelem se potom rozprostírá náves, obklopená dosud výstavnými zemědělskými usedlostmi s klenutými bránami.

V písemných pramenech se obec poprvé uvádí k r. 1228 jako majetek svatojiřského kláštera v Praze. Roku 1352 je doložen zdejší farní kostel, obec v této době již patřila nedalekému královskému městu Slaný, které ji získalo od panovníka zřejmě při svém založení. Podací právo ke kostelu uplatňoval před husitskými válkami sám panovník. Po husitských bouřích již fara nebyla obsazena a kostel se stává filiálkou pcherské farnosti, dnes farnosti Smečno. Obec byla výrazně postižena útrapami třicetileté války, k roku 1654 se v ní nacházelo 12 pustých usedlostí a poškození se nevyhnulo ani kostelu. Ve stejné době se stává Slaný poddanským městem rodu Martiniců a obec je přičleněna ke smečenskému panství, jehož součástí byla až do konce feudální správy.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO

Stavba jednolodního kostela je zakončena z východní strany stejně širokým presbytářem vymezeným pěti boky pravidelného osmiúhelníku. Završena je strmou sedlovou střechou krytou dřevěným šindelem. Rovina střešního hřebene je přerušena vertikálou štíhlé sanktusové vížky. Zdivo lodi tvoří řádky opracovaných opukových kvádrů střídavě s tmavě šedými pískovcovými. Kámen použitý při stavbě se nepochybně těžil v bezprostřední blízkosti kostela.

Stáří kostelní lodi určují kromě struktury zdiva také zazděné obdélníkové niky románských okének s půlkruhovými záklenky nadpraží, dnes skryté pod omítkou, a dokládají její existenci již ve 12. století. Plochostropou kostelní loď odděluje od presbytáře široký triumfální oblouk s hrotitým nadpražím. Gotický presbytář nahradil románský závěr už kolem poloviny 13. století, přibližně o sto let později se dále upravoval v duchu vrcholné gotiky. Je zaklenut křížovou klenbou s kamennými žebry, završenou svorníkem s plastickou růžicí. Žebra vyrůstají

Kostel sv. Jakuba Většího v Želenicích

z hlavičkových konzol a některá vystřelují šikmo z povrchu zdi bez zvýrazněných kamenných podpor. Prostor doplňovalo také sedile druhotně upravené na skříň. Zevně je vzepřen jediným kamenným dvoustupňovým opěrákem na jižní straně. Okenní otvory v presbytáři jsou štíhlé, završené lomenými nadpražími. Kamenná kružba se v okně dochovala jediná, navíc v neúplném stavu, na východní straně presbytáře.

Pohled do interiéru v roce 1992

Pozoruhodná je také raně barokní tesařská vazba střešního krovu, s jednoduchými středovými sloupky v plných vazbách, šikmými vzpěrami a hambalky. Ta pochází z obnovy kostela po r. 1650, kdy vznikly také stávající okenní otvory v lodi. Objekt prošel rozsáhlou rekonstrukcí v r. 1855. Tehdy byl zrušen a zazděn hlavní vchod z předsíně na severní straně a zřízen nový v ose západního průčelí, které zároveň prošlo celé přestavbou. Současně byla vztyčena nová sanktusová věž či pořízeny nové lavice.

Stav kostela před obnovou a snímky z průběhu obnovy v roce 2013

ZÁCHRANA PAMÁTKY

V 2. polovině 20. století nastal útlum bohoslužebného provozu následovaný absencí základní údržby a postupným chátráním. Téměř opuštěnému kostelu pomohla po roce 1990 výměna krytiny a zajištění statiky spojené s přezděním západního štítu. Další problémy ovšem přetrvávaly, mezi nimi zejména nadměrná vlhkost v základové partii. Nasákové opukové zdivo vodu s agresivními solemi transportovalo vzhůru, místy více jak metr nad podlahu kostela. Vážně staticky oslabené byly také oba severní přístavky sakristie a márnice, vnější omítky z větší části chyběly, objekt byl volně přístupný.

Památky Slaného a Slánska (10)

Kostel sv. Jakuba Většího v Želenicích po obnově v roce 2013

V roce 2010 byl dokončen projekt a na rok 2013 se vlastníku podařilo zajistit nutné finanční prostředky díky dotaci Státního zemědělského intervenčního fondu z Programu rozvoje venkova, snahu podpořila také obec. V průběhu roku proběhla rozsáhlá oprava kostela spočívající v odvodnění stavby formou drenáže, opravě zdiva v soklové partii uvnitř i vně kostela, sanaci statických poruch zdiva a obvodového zdiva obou severních přístavků, restaurování kamenických fasádních prvků spojených se zajištěním fragmentů dochovaných románských a gotických omítek v exteriéru, dozdění torzálně dochovaného opěrného pilíře, výměně okenních výplní za nové zhotovené klasickým truhlářským způsobem, repasi původních dveří a doplnění dveří a mříže hlavního vstupu, opravě a doplnění fasádních omítek, opravě tesařské vazby krovu, snesení a obnově sanktusové věžičky, položení modřínového štípaného šindele na nové laťování. Celou akci realizovala na základě výběrového řízení firma Tost cz s. r. o., investorem byla Římskokatolická farnost Smečno za vstřícné podpory obce Želenice, technický dozor prováděl autor projektu Ing. Otakara Hrdlička a vikariátní stavební technik Petr Vondráček.

Kostel sv. Jakuba Většího v Želenicích patří mezi nejstarší a nejvýznamnější církevní stavby na Slánsku. V jeho utváření nacházíme v nejbližším okolí podobný stavební vývoj například s kostelem sv. Štěpána v nedalekých Pcherách nebo sv. Lukáše ve Svárově u Unhoště.

Kostel sv. Jakuba Většího v Želenicích

UMĚLECKÉ ZAŘÍZENÍ A ZVONICE

Ze skromného vybavení interiéru se dochovala architektura hlavního barokního oltáře z 18. století s obrazem patrona kostela od Karla Javůrka z roku 1897 a kazatelna; mnohé z uměleckého zařízení kostela zaniklo po roce 1989. Ve sbírkách Vlastivědného muzea ve Slaném se potom nachází raně barokní boční oltář sv. Mikuláše s rozvilinovým rámem z r. 1697.

Samostatně stojící šestiboká, patrová, dřevěná zvonice na zděném základu z 16. století nese dva renesanční zvony. Starší, s reliéfní postavou patrona kostela, pochází z r. 1581 a byl odlit na Novém Městě pražském zvonařem Brikcím z Cymperka. Druhý zvon odlil r. 1613 přímo ve Slaném zvonař Jindřich Senomatský ze Strenstatu, na plášti se kromě jiné výzdoby nachází jedno z nejstarších vyobrazení slánského městského znaku.

Památky Slaného a Slánska (10) • Kostel sv. Jakuba Většího v Želenicích
vydal odbor kultury MěÚ Slaný, Velvarská 136, 274 01 Slaný
text Eva Volfová a Marek Filipec • grafická úprava Ivo Horňák
snímky archiv odboru kultury MěÚ Slaný, Národní památkový
ústav – územní odborné pracoviště středních Čech a Pavel Vychodil
tisk KOČKA Slaný AD 2015 • www.pamatky.slany.cz

KRÁLOVSKÉ
MĚSTO **Slaný**